

Dansk hestetrukke feltartilleri 1940

Indledning

Indholdet i denne artikel er i al væsentlighed en afskrift de kapitler i *Lærebog for Hærens menige, II. Del for hestetrukke feltartilleri, 1940*, som omhandler organisation samt udrustning og materiel.

Billedmaterialet stammer ligeledes herfra, med mindre andet er anført.

Retskrivningen er tilpasset nutidig standard, mens datidig praksis med at angive en vogns trækheste som f.eks. 1⁶ (= en vogn, der trækkes af 6 heste) er bibeholdt. For at undgå sammenblanding med fodnoter, er disse derfor angivet som f.eks. ^A.

Organisation

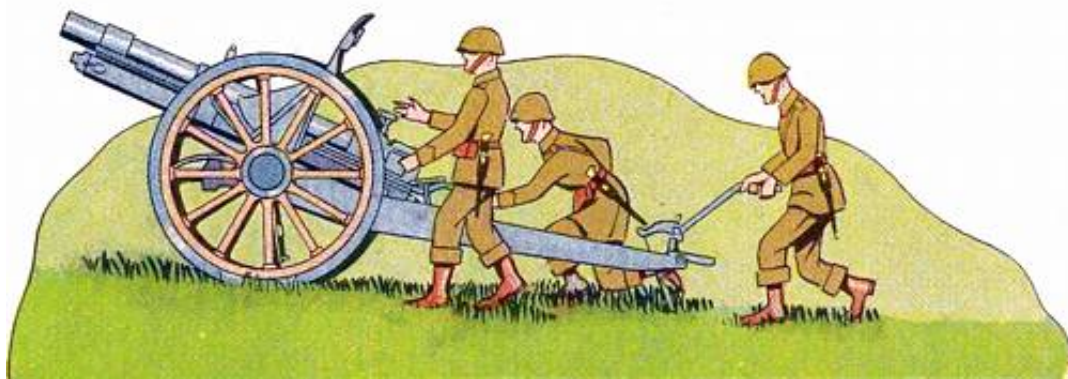
1. Artilleriet deles i felt- og luftværnsartilleri.

Feltartilleriet inddeles i regimenter, afdelinger (lette og tunge) og batterier. Tunge afdelinger og luftværnsafdelinger er motoriserede. Lette afdelinger kan være hestetrukne og motoriserede.

En let, hestetrukke afdeling består af: stab, 3 batterier (1. - 3. Batteri), hver med 4 stk. 75 mm feltkanon.

2. Det lette, hestetrukke artilleri kan uden vanskeligheder færdes udenfor vejene. Dets kanoner har en betydelig skudhastighed og kan hurtigt skifte mål. Ilden er meget virkningsfuld overfor udækkede tropper; mod dækkede tropper og modstandsdygtige mål (skyttegravsanlæg, nedgravede batterier, bygninger og lignende) er dets virkning derimod noget mindre. Største skudvidde 10 km; den bedste virkning opnås på afstande indtil 5 km.

På grund af sine særlige egenskaber er det lette, hestetrukke artilleri navnlig egnet til anvendelse i nær forbindelse med fodfolket. Det bringes derfor, hvor det er muligt, i stilling så langt fremme, at det kan være i sikker og nøje forbindelse med det fodfolk, det skal støtte.

Udsnit af udklipsark fra ca. 1941 [A](#)).

3. Afdelingsstaben inddeles i: *afdelingschefens følge* - afdelingschefens nærmeste hjælpere - *afdelingstrop* (med det til oprettelse af observation og forbindelse nødvendige personel og materiel), samt *træn*.

Afdelingstroppen består af: afdelingstropsførerens følge, artilleriforbindelseskommando og fodfolksforbindelseskommando; dens personel er dels beredent, dels føres det ligesom materiellet på 5² karrer (benævnt centralkarre, radiokarre, observationskarre og telefonkarre₁ og telefonkarre₂) og endelig er nogle cyklister.

Trænet deles i fægtningstræn og bagagetræn.

I *fægtningstrænet* findes oppassere med reserveheste, 1 mekanikervogn (trænvogn) og køkkenvogn (let lastmotorvogn), for hvilke der vil være brug under eller umiddelbart efter fægtning og desuden 1 personmotorvogn (til regnskabsføreren).

På bagagevognen findes de genstande (arkiv, bagage mv.), som der først kan ventes at blive brug for efter endt fægtning og dagsmarch.

4. Batteriet inddeles i: batteritrop og kanonlinie samt træn.

Batteritroppen, der oftest deles i følge og skydetrop, er til hjælp for batterichefen ved rekognoscering, grundstilling og observation, opretter forbindelser og deltager i sikringstjenesten. Personellet er dels beredent, dels føres det ligesom materiellet på 2² karrer (observationskarre og telefonkarre).

Kanonlinien består af 2 *halvbatterier* á 2 kanondelinger (1. - 4. Deling). Hver deling består af 1⁶ kanon og 1⁶ ammunitionsvogn; i 2. og 3. deling indgår rekylgeværmandskab med 2 rekylgeværer, desuden findes 8 sikringsryttere.

5. Trænet deles i fægtningstræn og bagagetræn.

Fægtningstrænet består af 2⁶ ammunitionsvogne (5. Deling), 1 hjulvogn, oppassere med reservehestene og 2 cykelordonnanser (6. Deling) samt køkkenvogn og havrevogn (lette lastmotorvogne) (7. Deling). Læge og dyrlæge (med saccocheførere [B](#)) indgår normalt i 5. Deling, mens håndværkere indgår i 6. Deling (på hjulvognen).

Bagagetrænet er bagagevogn (let lastmotorvogn), hvorpå arkiv, bagage og reservesager føres.

På march.
Fra Kilde 3.

Pakning

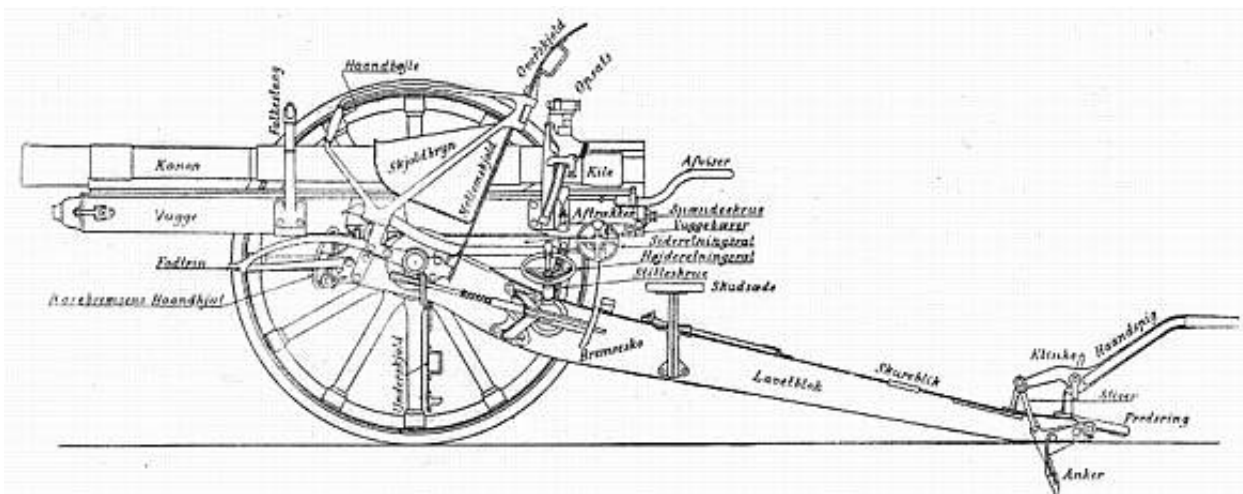
Mandskabets personlige udrustning pakkes i tornystre, mantelsække og sadeltasker, mens de til røgtning og pleje af hestene nødvendige sager føres i sadeltasker, fodertasker- og sække samt kuskeransler. Fodmandskabets tornystre og kapper blev pakket i forstillingernes hæk, hvorpå også stålhjelmene kunne hænge, i karabinhager.

Kampbatteriets tilbehør og reservedele er pakket på kanoner (i lavetkassen), forstillinger (i rekvisitkassen, hammelkassen samt i hånd- og sadelsiderum), vogne og karrer.

I selve kampbatteriet medføres de reservedele, hvis anbringelse kan og må foretages på stedet og uden håndværkskyndig hjælp, og det til anbringelsen nødvendige værktøj.

I batteriets fægtningstræn findes en del yderligere reservedele med fornødent værktøj, og der er en i håndværket uddannet mand til at udføre arbejdet.

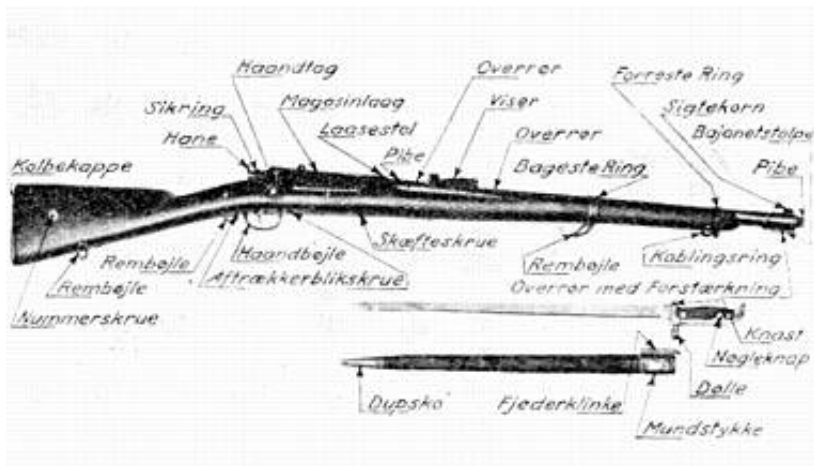
Endelig findes der reservedele og andre sager, hvis anbringelse og brug kræver særlige anstalter og en fuldt uddannet håndværker; disse sager er samlet for hver afdeling i dennes træ, hvor da også håndværkeren er.

75 mm L/30 h.S.K. M.1902.

Skyts

Kanonens er en 75 mm 30 kalibrer lang hurtigtskydende stålskanon Model 1902. Kanonens og ammunitionens data fremgår af min artikel Dansk motoriseret feltartilleri, hvortil henvises.

Håndvåben og instrumenter

Mandskabet i det hestetrukne feltartilleri er udrustet med Artillerikarabin 1889 med kårdebajonet.

Karabinen vejer 4 kg uden og 4,4 kg med bajonet. Længden er henholdsvis 110 cm og 156 cm.

En øvet skytte har udsigt til med et enkelt skud at ramme en liggende mand inden for 250 m, en stående mand inden for 350 m, mens der på større afstande kun kan ventes virkning mod større mål.

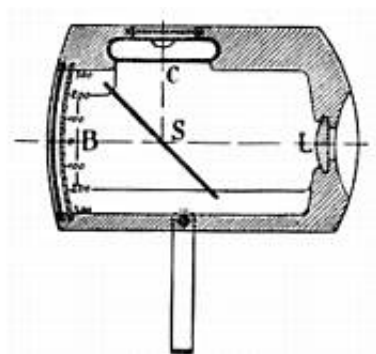

Observatør, med reliefkikkert M.1916 [C](#).

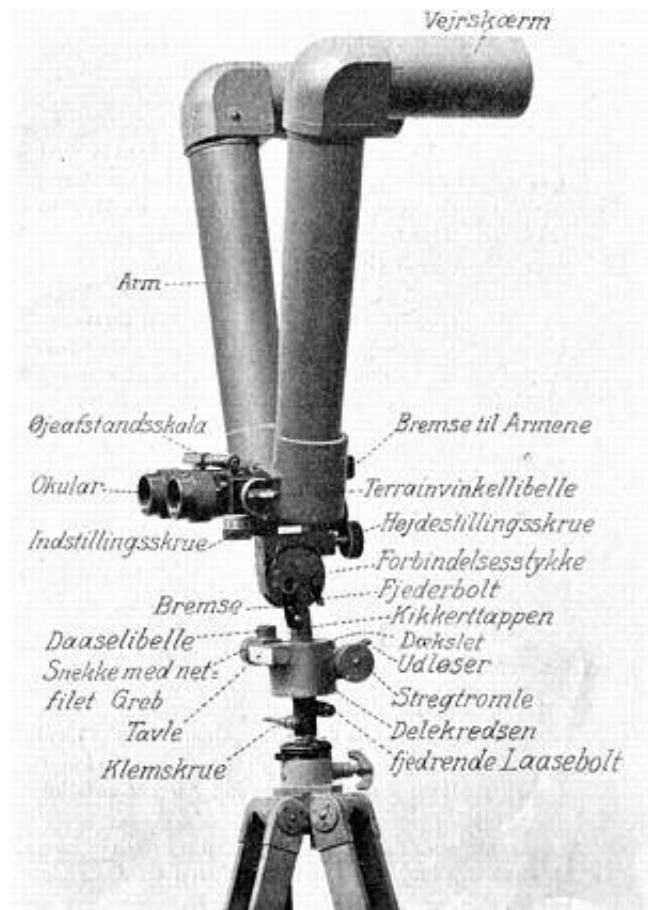
Batteriernes rekylgeværer, måleinstrumenter og signalmateriel var af samme type som anvendt i det motoriserede feltartilleri.

Disse ting er omtalt og illustreret i min artikel Dansk motoriseret feltartilleri, hvortil henvises.

Kikkerten var forløberen for Reliefkikkert M.1924.

Hældningsmåler M.1919.

Reliefkikkert M.1916.

Hældningsmåleren, som føres på observationskarren, er fremstillet af *Huet & Cie*, og bruges til måling af højde- og dybdevinkler særlig ved bestemmelse af den mindste elevation, man kan skyde med over en bakkekam.

Hældningsmåleren føres i et læderetui.

Kikkerten er en dobbelt prismekikkert af særlig form, fra firmaet Carl Zeiss.

Som sin efterfølger reliefkikkert M.1924, illustreret i Dansk motoriseret feltartilleri 1940, forstørrer den 10 gange.

På march transporteres den i observationskarren; i felten føres den i et læderfederal, der kan føres på en hest eller som tornyster.

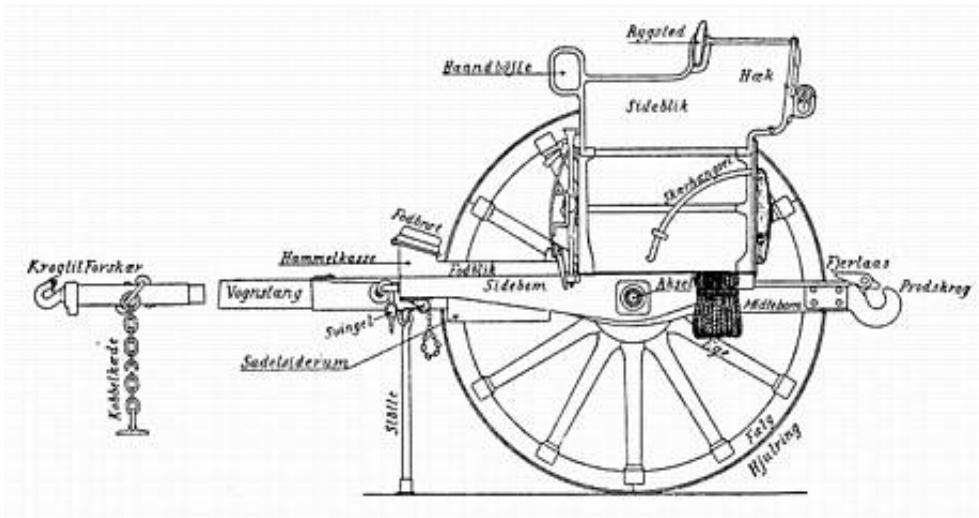
Det til reliefkikkerten hørende stativ føres ligeledes i et læderhylster; stativet er af sammen type som det, der bruges til vinkelmåleren, blot med længere ben.

Skydekursus på Amager Fælled. Fra Kilde 3.

Man ser her kikkertrørene drejet i nederste stilling. Herved opnås, at de observerede genstande fremtræder i større *relief*.

Med kikkertrørene i mere lodret stilling fungerer reliefkikkerten snarere som en slags periskop, hvormed man kan observere ud over en lodret dækning.

Forstilling M.1902.

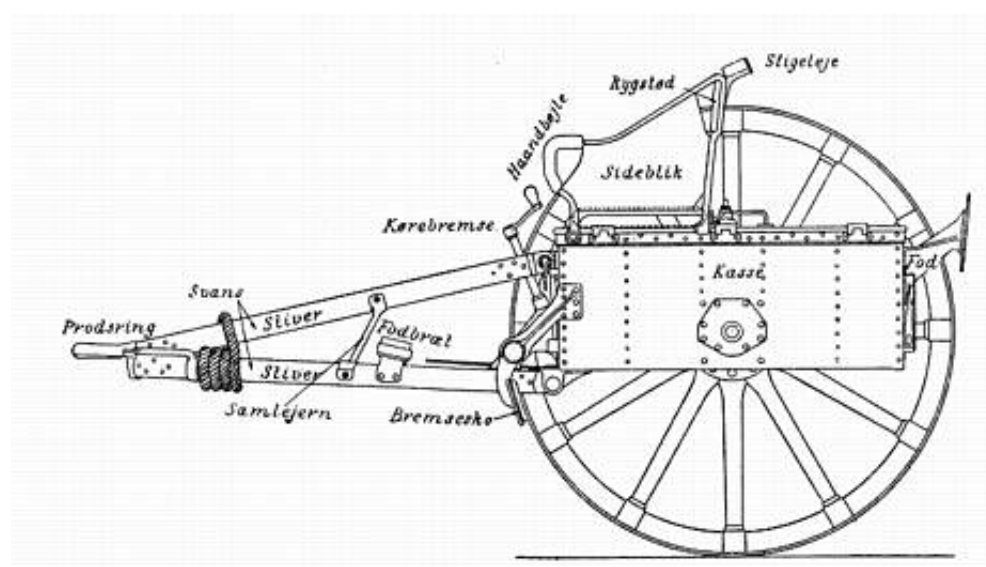
Køretøjer

Forstillingskassen er delt i 12 rum til patronkurve og rekvisitkasse.

Forstillingen vejer pakket ca. 975 kg.

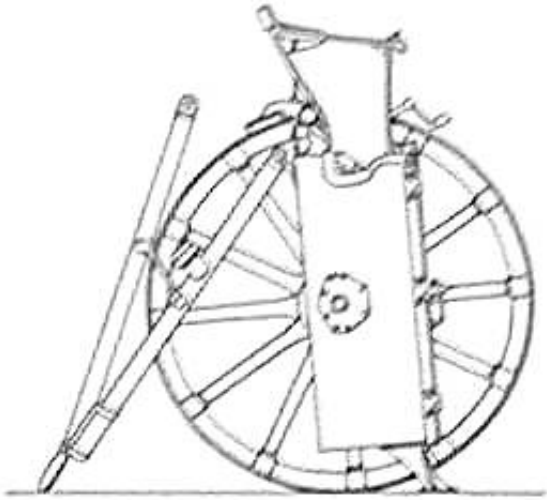
Over stok og sten... nederst i venstre hjørne anes feltkanonens skjold [D](#)).

Ammunitionsvogn M.1902 består af ammunitionsvognsforstilling og ammunitionsbagvogn. Forstillingen er som kanonforstillingen.

Bagvognen vejer pakket ca. 1.175 kg.

Hele køretøjets længde er ca. 7,7 m (heraf aftagelig vognstang ca. 3,2 m). Vægt ca. 2.150 kg, med opsidet mandskab ca. 2.650 kg.

Ammunitionsbagvogn i stilling.

Efter fotostat på Varde Artillerimuseum.

Ammunitionsbagvognen kan vippes bagover og dens pansrede bund og oplukkede døre giver da omtrent samme dækning som kanonens skjold [E](#)).

Batteriets kanonammunition er fordelt således (Kilde 2):

75 mm granat-patroner

Pr. kanonforstilling: 44

Pr. ammunitionsvognsforstilling: 48

Pr. ammunitionsbagvogn 1-4: 68

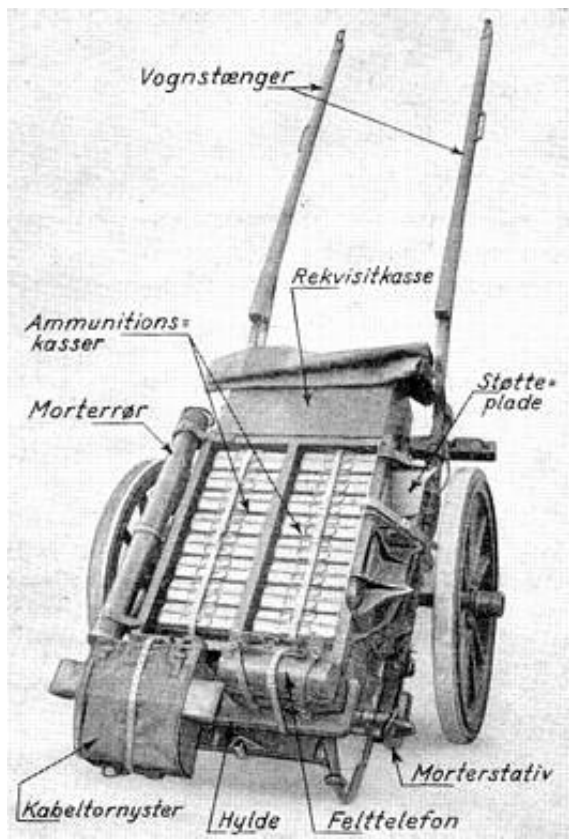
Pr. ammunitionsbagvogn 5-6: 72

I alt pr. kanon: 220

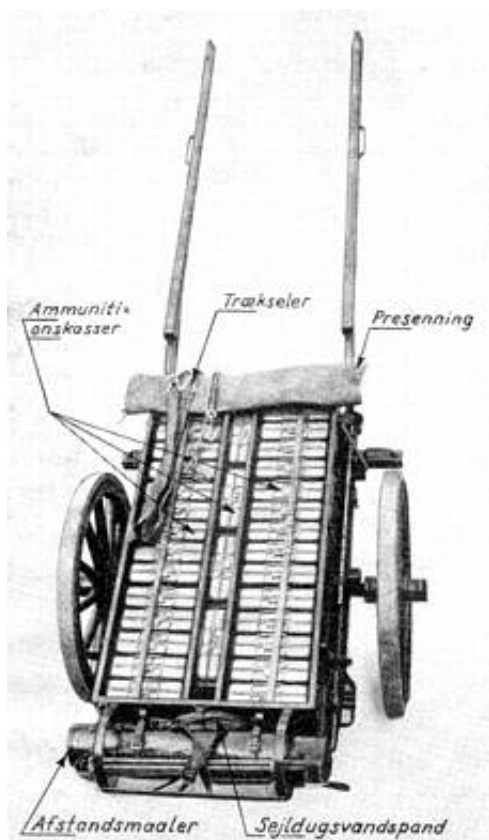
I alt i batteriet: 880

Instrumentkarre M.1931 er et let 2-hjulet køretøj med gaffelstang. I karrens 3 rum føres instrumenter til observation og grundstilling (reliefkikkert M.1916, vinkelmåler M.1928, hældningsmåler M.1919, feltkompas M.1923, artillerikortmål M.1931 og kortmål M.1931 mv.) og/eller radio-, signal og telefonmateriel. Herudover kort og sager, der anvendes under skydning samt lygter og pigtrådssakse. Vægt (af pakket karre) 7-800 kg.

Morterkarre M.1931F.

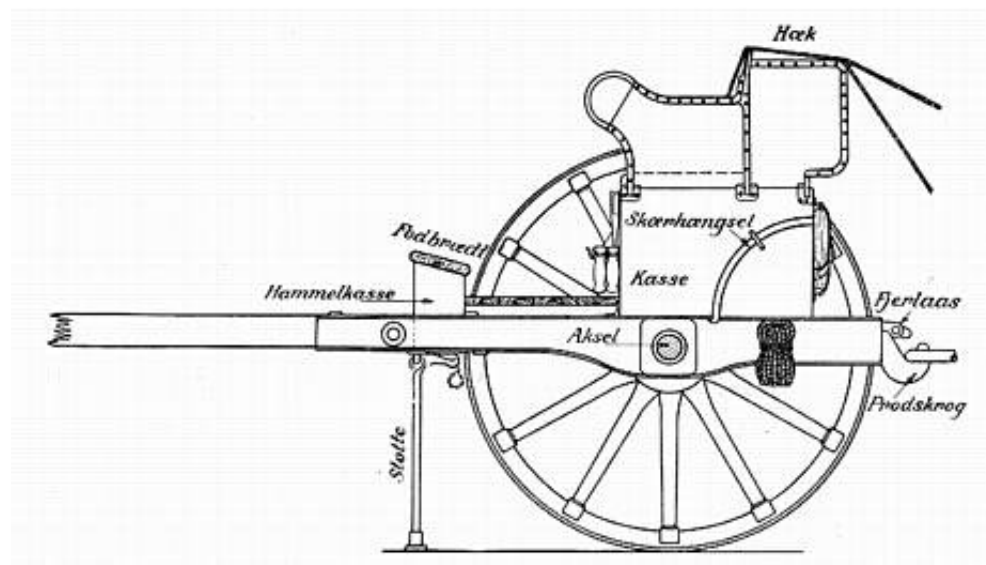

Granatkarre M.1931 E.

Jeg er desværre ikke i besiddelse af billeder af Instrumentkarre M.1931.

Det er muligt, at den var tilsvarende det karremateriel, som blev anvendt i fodfolkets morterdelinger (81 mm fodfolksmorter M.1931). Her blev hver karre trukket af 1 hest, mens artilleriets karremateriel jf. kilde 2 blev trukket af to heste. Hvis dette er rigtigt, så har der muligvis været tale om "tandemtræk".

Hjulvogn M.1905 består af hjulvognsbagvogn og hjulvognsforstilling. Køretøjets største højde er ca. 1,7 m. Bredde ca. 1,7 m og samlede længde ca. 7,7 m (heraf aftagelig vognstang ca. 3,2 m). Køretøjet trækkes af 6 heste.

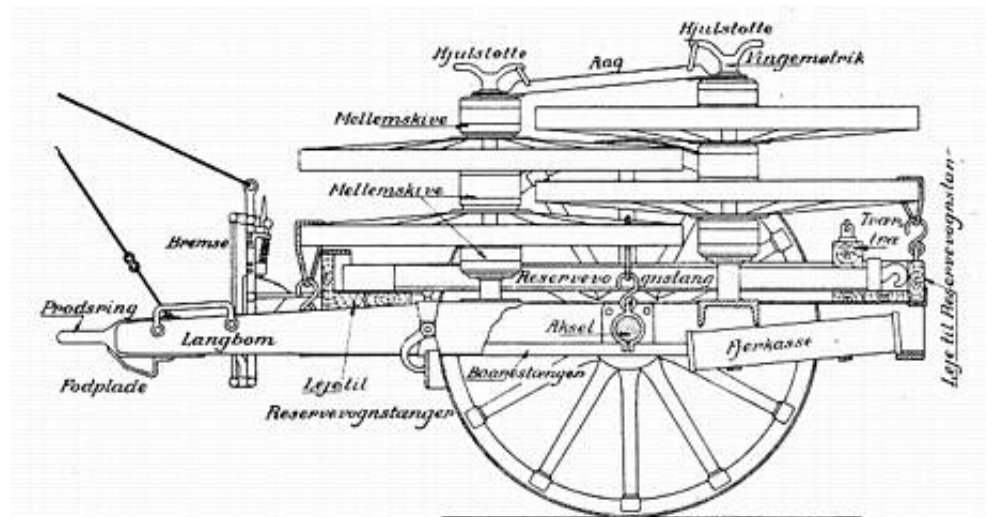

Hjulvognsforstilling M.1905.

Forstillingen ligner kanonens, men understillingens midterbom består af 2 U-formede sidestykker, forenede ved en bundflade.

Forstillingen har ikke fodblikrum, og forstillingskassen har indvendig kun et rum, der er forsynet med lejer til de forskellige genstande, der pakkes heri.

Hjulvognsforstillingen vejer pakket ca. 725 kg.

Hjulvognsbagvogn M.1905.

På hjulvognen føres 4 reservehjul og reservevognstænger, 650 pistolpatroner, sanitetsmateriel (kantine og bære), værktøj for felthåndværkere m.v.

Vægt af pakket bagvogn er ca. 1.025 kg

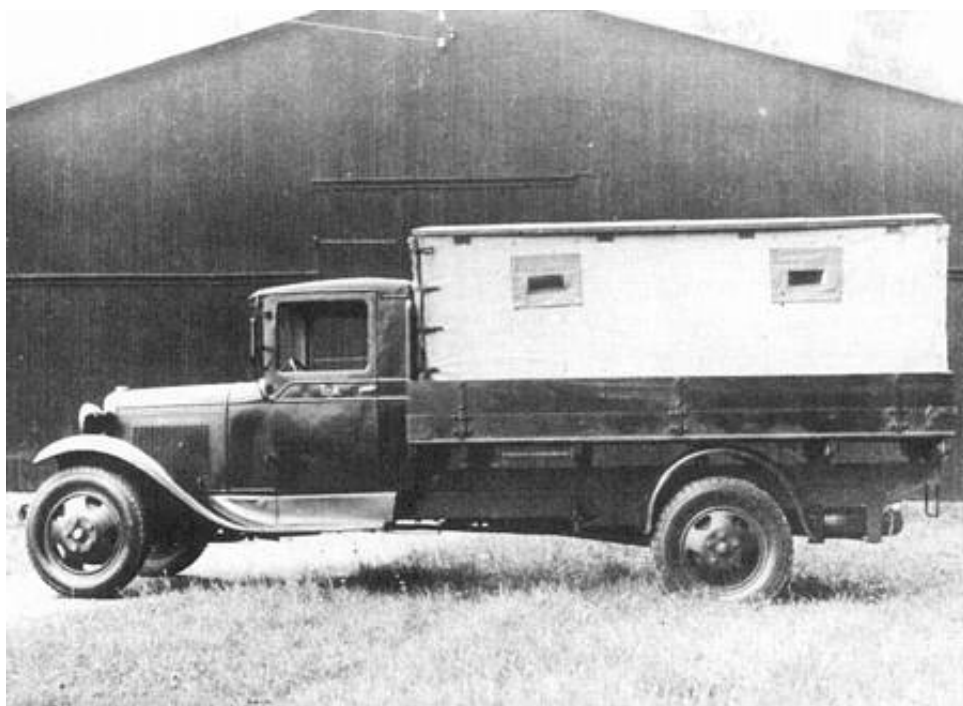
Vægt af hele køretøjet med opsidet mandskab (3) er ca. 2.000 kg.

Trænvogn M.1909 [G](#) er ca. 1,55 m høj og ca. 1,8 m bred. Den samlede længde er ca. 6 m (heraf aftagelig vognstang ca. 3 m).

Trænvognens egenvægt er 600 kg og dens bæreevne 1.200 kg.

Vognen er forsynet med agestol M.1920 og spade M.1915.

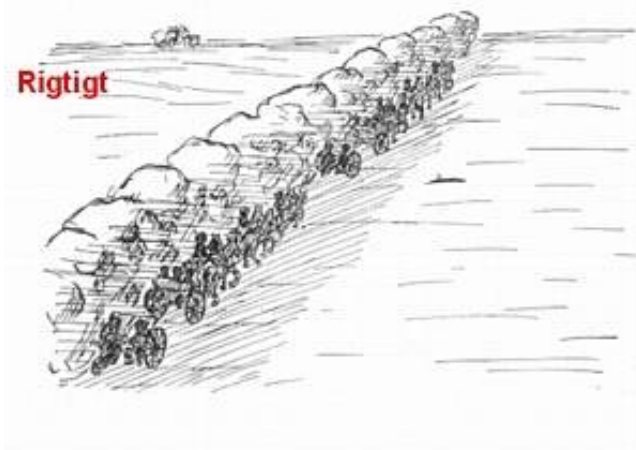
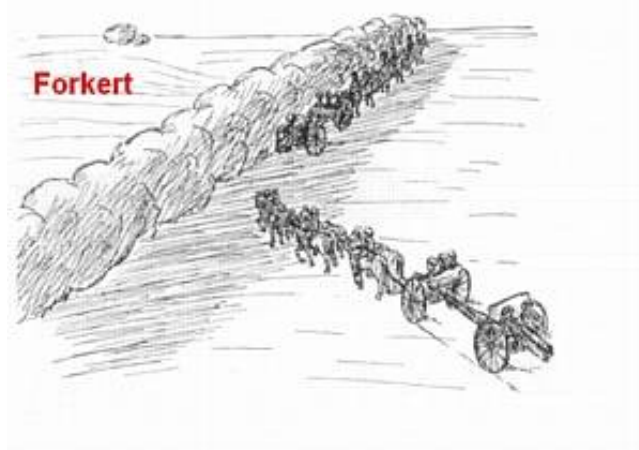

Køkkenvogne, bagagevogne og havrevogne var lette lastvogne.

Lastvogn af typen Ford A 1937 [H](#) fra Trænaafdelingens første forsøg med fast ruf (metaltag og sejldugssider). Den pågældende udgave var beregnet til mandskabstransport og som batteritropsvogn i de motoriserede batterier.

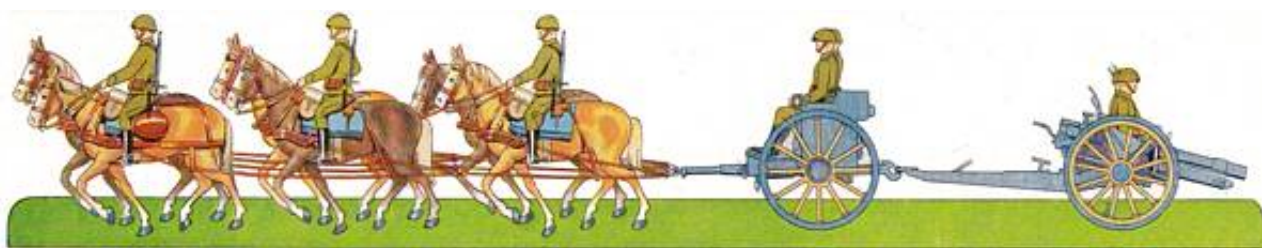
De hestetrukne batteriers og afdelingers lastvogne havde ikke nødvendigvis fast ruf, men kunne dog ellers være af samme type.

Lærebogen foreskriver, at artilleriet skal anvende terrænets ledelinjer og så vidt muligt at køre og tage opstilling langs gærder, grøfter, hegn og markskel.

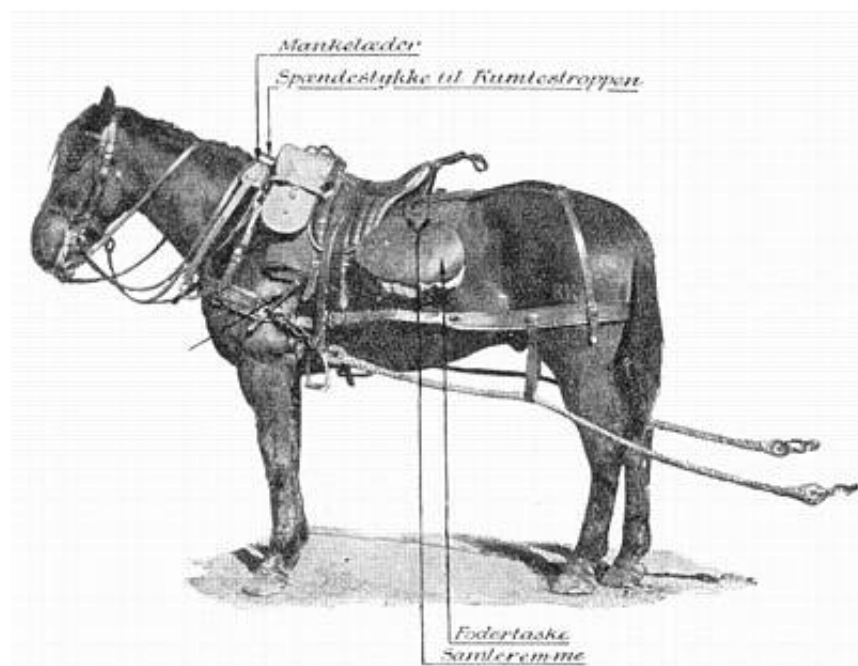

Heste

Artilleriet har sorte, brune, røde og stikkelhårede heste, samt enkelte skimler. Brune heste har sorte ben, sort man og sort hale. Røde heste har enten rød man og hale eller lys man og hale. En stikkelhåret hest har mørkere lød (farve) med isprængte hvide hår. Nogle heste har en mørk stribe - ål - på ryggen.

Udsnit af udklipsark fra ca. 1941.

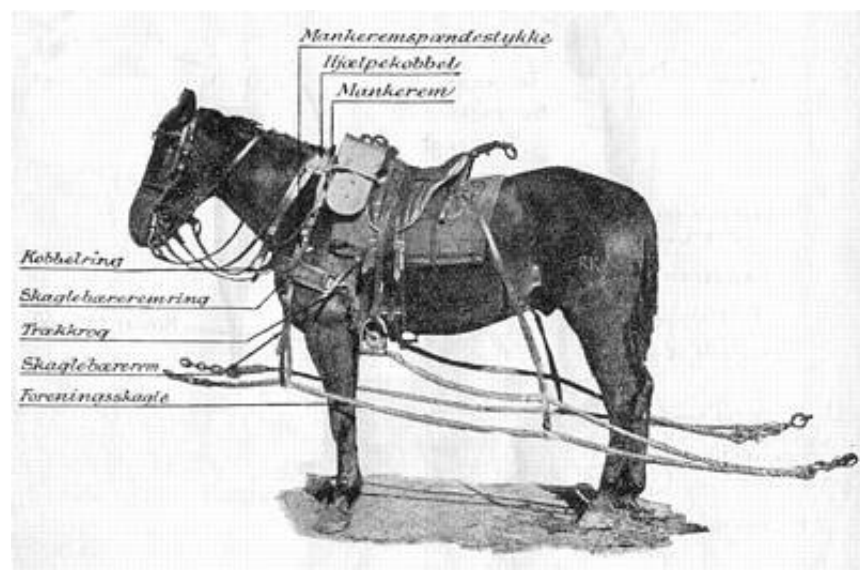
Stanghest.

Er man ikke kyndig udi betegnelserne på de mange forskellige dele som hestens seletøj består af, så

giver lærebogens illustrationer god hjælp.

Stanghestene er de heste, der går nærmest forstillingen, dvs. på hver side af vognstangen.

Sammenlignes fotografiet af stanghesten med ovenstående tegning, ser det dog ud til, at tegneren har fået byttet om på hestens placering i spandet.

Mellemhest.

Hestens seletøj er som anden læderudrustning fremstillet ved sadelmagerværkstedet ved Hærens Våbenarsenal.

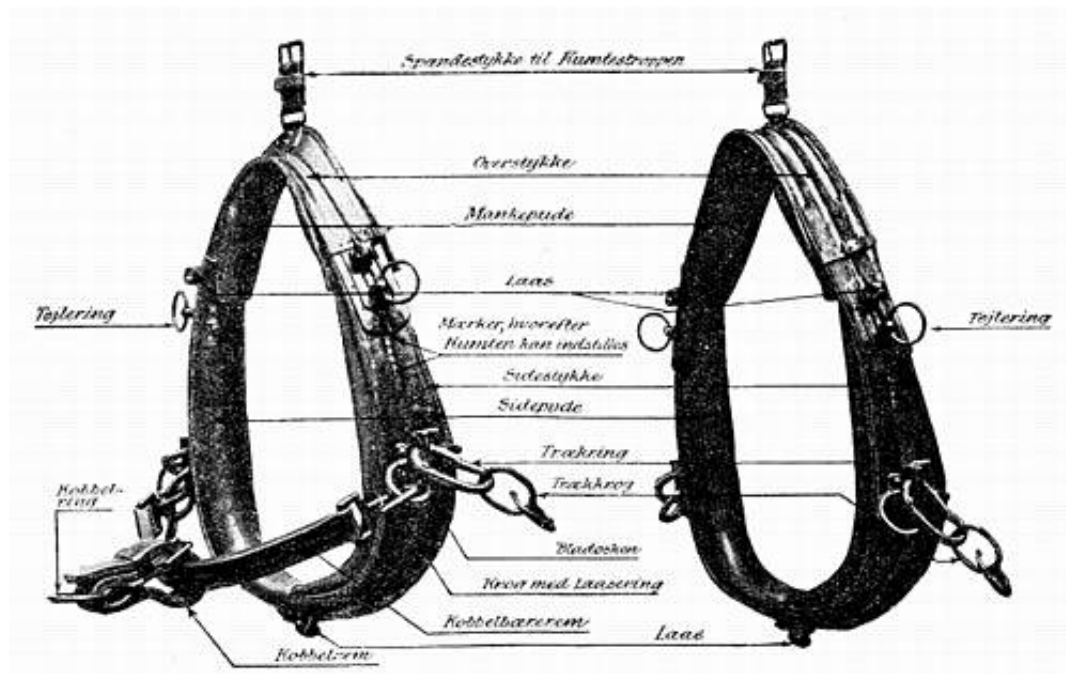

En hest er styrtet...

Billedet er gengivet fra et avisudklip fra Berlingske Tidende og man får et tydeligt indtryk af nogle af de problemer, der kan være forbundet med brug af heste.

Det ser dog ud til, at trænkonstablen - der er i færd med at berolige sin hest - og de øvrige har styr på situationen.

Situationen giver samtidig en mulighed for at se seletøjet på stangrytterens håndhest.

Kumte.

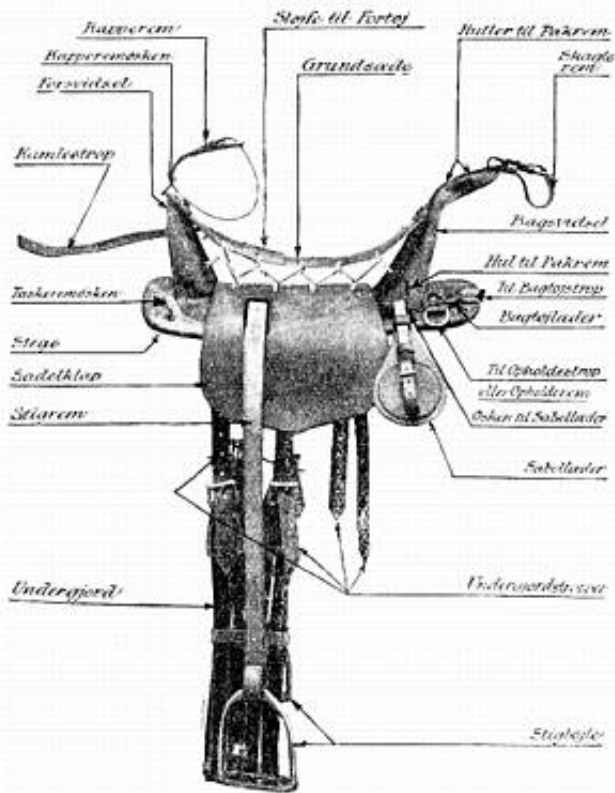
Billedet viser en træksele set fra begge sider.

Oplysninger i Kilde 8 godtgør, at den træksele - *kumt* eller *kumte* - som er vist her, blev erstattet af bringesele M.1918. Det nævnes således, at der ved genanskaffelser alene vil omfatte bringeseler, men naturligvis skulle den gamle udrustning slides op først...

Et udsnit af Adolph Holsts ark Danske Billeder, Artilleri, Serie 2, Nr. 6.

Tegningen, der måske er knap så flot i stregen, som den tidligere, er et andet bud på periodens hestetrukne artilleri. Trænkonstablerne er vist med sabler, som i 1924 - ved indførelsen af artillerikarabin M.1889 - blev erstattet af kårdebajonetter. Adolph Hosts tegning findes også i en anden og større udgave, hvor soldaterne er i grå M.1915 uniformer. Tegningen er tydeligvis blevet moderniseret ved at uniformerne nu i stedet er khakifarvede, men man har dog valgt at bibeholde sablerne. Og med hensyn til kanonen... den ligner snarere en legetøjskanon end en 75 mm feltkanon.

Sadelbom M.1902.

Trods afskaffelsen af trækonstablernes sabler viser lærebogen dog fortsat sadelbommen (som bærer selve sadlen) med sabellæder.

Afslutning

Efter 1937-ordningen omfattede Hærens artilleri 3 feltartilleriregimenter og 1 luftværnsregiment:

Regiment	Afdelinger	Garnison	Type
1. Feltartilleriregiment (Sjællandske Division)	1. Artilleriafdeling	København	Let, motoriseret afdeling
	2. Artilleriafdeling	København	Tung, motoriseret afdeling
	6. Artilleriafdeling	København	Tung, motoriseret afdeling
2. Feltartilleriregiment (Sjællandske Division)	4. Artilleriafdeling	Ringsted	Let, hestetrukken afdeling
	5. Artilleriafdeling	Holbæk	Let, motoriseret afdeling
	11. Artilleriafdeling	Ringsted	Let, hestetrukken afdeling

	12. Artilleriafdeling	Holbæk	Let, motoriseret afdeling
3. Feltartilleriregiment (Jydske Division)	3. Artilleriafdeling	Århus	Let, hestetrukken afdeling
	7. Artilleriafdeling	Århus	Tung, motoriseret afdeling
	8. Artilleriafdeling	Haderslev	Let, motoriseret afdeling
	9. Artilleriafdeling	Århus	Let, hestetrukken afdeling
Luftværnsregimentet (Sjællandske Division) (Jydske Division)	10. Artilleriafdeling	København	Københavns luftforsvar
	13. Artilleriafdeling	København	Motoriseret luftværnsafdeling
	14. Artilleriafdeling	Århus	Motoriseret luftværnsafdeling

I 1902 afgav Hæren en ordre 128 stk. 75 mm feltkanoner til Krupp fabrikkerne i Tyskland og anskaffede derved, formedes 5 millioner kroner, sine første moderne feltkanoner. Forud for beslutningen havde man gennemført en omfattende forsøgsrække, hvorunder kanoner fra Cockerill, Erhardt, Schneider og Krupp blev afprøvet.

I 1937 var 8 af de 11 feltartilleriafdelinger således udrustet med 75 mm feltkanon. Herved disponerede man 96 af pjecerne. Hertil kom et antal (muligvis et batteri med 4 pjecer) ved Bornholms Værn, som var en ren mobiliseringsenhed.

Lejren ved Jægerspris, Lett Batteri.

Let batteri i Jægerspris skydeterræn, cirka 1939.
Fra et samtidigt postkort.

Kilder

1. *Lærebog for Hærens Menige, Del II for hestetrukket Feltartilleri*, Krigsministeriet, København 1940.
2. *Huskebog til brug i felten, ved øvelser og krigsspil* af H.H. Jørgensen, N. Olaf Møllers Forlag, København 1936.
3. *Danmarks Hær, Bind I og II*, Selskabet til udgivelse af kulturskrifter, København 1934-1935.
4. *Feltudrustning for Enkeltmand*, Krigsministeriet, København 1936, med rettelsesblade frem til august 1941.
5. *Planlægningen af de sjællandske landforsvar 1922-1940* af Ole Isgaard Olsen, Udgivet af Forsvarskommandoen, 1985.
6. *Artilleriets Materiel* af Ole Frantzen, Dansk Artilleritidsskrift Nr. 4, August 1984, ISSN 0011-6203.
7. *Feltartilleriet i Aarhus 1881-1969* af P.E. Niemann, Forlaget ZAC, København 1981, ISBN 87-7348-047-9.
8. *Reglement for Feltartilleriet I*, Krigsministeriet, København 1920, med rettelser frem til 1926.

Efterskrift

I 1933-34 blev der udført forsøg, bl.a. ved 8. Artilleriafdeling, for at undersøge, om de lette motoriserede afdelinger skulle være motortrukne eller motorbårne.

Det vil sige, at kanonerne blev kørt op på lastvognenes lad ved hjælp af sliske og på denne måde kørt derhen, hvor batteriet skulle gå i stilling.

Krigsministeriet bestemte efterfølgende, at kanonerne skulle være motortrukne. (Kilde 7.)

Per Finsted

Noter:

A) Se hele arket her [Danish artillery mv. 1941](#).

B) Et par *saccocher* svarer til et kantinetornyster, og indeholder således dele af beredne enheders

sanitetsmateriel (beregnet til såvel mennesker som dyr).

C) Fra *Artilleri i Danmark* redigeret af Marian Plough, Varde Artillerimuseum, 2001, ISBN 87-89834-39-9.

D) Billedet stammer fra et nummer af tidsskriftet *Folk og Værn*, fra ca. 1941.

E) Modstår granatkardæskkugler og geværprojektiler, sidstnævnte dog kun på afstande over 125 m.

F) Fra *Lærebog for Fodfolkets Korporalskoler - Våbenlære*, Krigsministeriet, København 1938.

G) Fra *Gardehusarkasernen den 29. august 1943* af Anders D. Henriksen, Forlaget Devantier, Næstved 1993, ISBN 87-984530-0-9. I 1. *Trænbataljon 1880-1990* (jubilæumsskrift) citeres *Køreinstruktion for Hæren*, 1929, hvori omtales, at trænvognen af hensyn til hestene kun bør læsses med 800 kg. Kuskens vægt medregnet.

H) Fra *Sjællandske Trænregiments historie*, udgivet af regimentet i 1991.

I) 10. Artilleriafdeling stod direkte under Generalkommandoen